

sem. prók. v. k. társ. 74.

Bartha Zoltán
Lic. M. T. Selmecbányán

GRÓF ZRÍNYI MIKLÓS

SZIGETI VESZEDELEM.

Penny

HÖSKÖLTEMÉNY TIZENÖT ÉNEKBEN.

BEVEZETÉSSEL ÉS MAGYARÁZATTAL ELLÁTTA

ENDREI ÁKOS

FŐGIMN. TANÁR.

NÉGY KÉPPEL.

BARTHA ZOLTÁN

BUDAPEST.

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IROD. INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA.

1901.

IZSÓ MIKLÓS : ZRINYI, A KÖLTŐ MELLSZOBRA.

VI.
VII.

1085/M

~~14474~~

1365-1925/26.

ELŐSZÓ.

A legújabb tanterv a Zrinyiászt a VI., illetve a VII. osztály kötelező olvasmányai közé felvette. És méltán. Mert a nemzeti érzés istápolására alig van alkalmasabb nagy költői mű irodalmunkban, mint Zrinyinek eposa, mely a világirodalom remekművei közt Madách/műve mellett úgyszólván egyedüli elismert képviselője a magyar szellemnek. Ha a német ifjak is — miként a német császár beszédéből tudjuk — egy Zrinyi példáján tanulják a középiskolában az önfeláldozó hazaszeretetet, mennyivel inkább kötelessége a magyar iskolának Zrinyi emlékét méltó módon ápolni a serdülő nemzedékben. E mellett pædagogiai és methodicai szempontból is nagy haszonnal jár a Szigeti veszedelem alapos tanulmánya, mert forrásainak és példányképeinek ismertetése alkalmat nyújt úgyszólván az epos egész világirodalmi történetének megvilágítására. Szólani kell Homerosról, Vergiliusról, Tassoról és Ariostóról tárgyalásával kapcsolatban és így ez egy mű révén tekintést nyerhet a tanuló az eposirodalom egész fejlődési menetére.

És mindamellett, hogy ily nagy fontossága van a Zrinyiász olvastatásának, mindedig még nincs teljes iskolai jegyzetes kiadásunk, csak néhány szövegkiadás és egy-két szemelvényes könyv állott az iskola rendelkezésére, jóllehet a Zrinyiről és műveiről szóló tudományos értekezéseknek és műveknek egész sora látott az utóbbi években napvilágot, a melyek nagy mértékben megkönnyítik egy ily iskolai jegyzetes kiadás szerkesztését.

Ime ezek voltak amaz ösztönző körülmények, melyek engem e teljes jegyzetes iskolai kiadás közrebocsátására indítottak. Felvettem néhány versszak kivételével — me-

lyek csakis az iskolára való tekintettel maradtak el — az egész költeményt az eredeti kiadás szövege szerint. A bevezető részben összehordtam mindazon fontos adatokat, amelyek a mű keletkezését és célját megvilágítják; az egyes énekek után összeállítottam mindazon tárgyi és nyelvi felvilágosításokat, melyek a mű megértéséhez szükségesek s e mellett a szerkezet megvilágítására szolgáló összefoglalásokat és a mű tartalmába való elmélyedést elősegítő kérdéseket és feladatokat is csatoltam az énekek végéhez, hogy a tanuló ne csak felületesen foglalkozzék e tartalmas olvasmánnyal, hanem egész lélekkel élvezze szépségeit; végül a függelékben a mű rövid æsthetikai méltatását is összeállítottam, kerülve a nagyhangú magasztalást és kétes értékű belemagyarázásokat, hanem csakis a tényekre és a pozitív adatokra szorítkozva; ugyanitt a költemény tartalmának összefoglaló áttekintését is fölvettem, hogy szemelvényes olvastatás esetén az áthidalást a kiválogatott részletek közt megkönnyítsem. Általában azon igyekeztem, hogy minden lényeges dolgot megtaláljon a bevezetésben, jegyzetekben és függelékben a tanuló és semmi fölöslegessel ne untassam.

Mondanom sem kell, hogy az anyag összeállításában önállóságra nem törekedtem, hanem felhasználtam úgyszólván az egész Zrinyi-irodalmat Toldytól Szécsi Károlyig s az iskolai tanítás érdekében még az eddigi kiadások jegyzeteit is értékesítettem. Különös hasznát vettem Kanyaró, Thury József, Salamon Ferencz, Arany János nagybecsű értekezéseinek és a Gyulai Pál egyetemi előadásairól kiadott könyvmatos jegyzeteknek, melyekből egész részleteket át is vettem. Főfeladatomban a sok ellentétes nézetnek kiegyenlítése és a sok jó közül a véleményem szerint legjobbnak kiválasztása volt. Csak ott adtam helyet önálló felfogásomnak, a hol értelmezőre nem találtam.

Örömmel végeztem nehéz feladatomban, mert a Zrinyivel való foglalkozás sok élvezetet nyújt, de örömem kétszeres volna, ha szerény munkálkodásom az iskolának s a hazai kulturának is hasznára válnék.

Kaposvár, 1900.

E. Á.

BEVEZETÉS.

A KÖLTEMÉNY KELETKEZÉSÉRŐL.

A *Szigeti veszedelem* a XVII. század legnagyobb magyar költőjének, gr. *Zrinyi Miklós*-nak, a szigetvári hős dédunokájának műve, a legrégebbi fenmaradt magyar hősköltemény, a legrégebbi költői mű, mely a magyar szellemnek a világirodalomban is becsületet szerzett.

Hogy tartalmát, eszméit és költői értékét alaposan megérthessük: meg kell ismerkednünk a költő életével, kutatnunk kell ama hatásokat, melyek alatt művének megírása közben állott, vizsgálnunk a forrásokat, melyekből az anyagot merítette és végül keresnünk a célt, melyet munkájában maga elé tűzött.

I. A KÖLTŐ ÉLETE.

Gr. Zrinyi Miklós született 1620 május elsején Csáktornyan, Zalamegyében. Atyja György vitéz kapitány volt, ki csáktornyai várban, mely a Zrinyi-birtokok központja volt, folytonos harcban állott a törökkel. Így az ifjú Zrinyi már gyermekkorában a hadi élet izgalmi között, családja ősi hagyományainak folytonos szemléletében s a török iránti ellenséges érzületben nevelkedett. Őseiről, kik Komáromtól le a dalmát partokig vitézkedtek, a nép sokat dalolt és regélt.*

A csáktornyai vár pedig tele volt a hajdankor vitézi emléktárgyaival és egyre kitéve a török dúlásainak. Ezért a gyermek «vesszőparipa helyett igazi paripán lovagolt és játékkatonák helyett igazi katonáskodás látványában gyö-

* Salamon F.: Az első Zrinyiek.

dalmi művé, hanem nagyszerű tette is avatta. — Lássuk tehát, mi volt a költő czélja műve megírásánál.

III. A KÖLTEMÉNY CZÉLJA.

Maga a költő előszavában ezt mondja: «Az kit irtam multságért irtam.» Ez a nyilatkozat könnyen azt a véle-
ményt kelthetné bennünk, mintha Zrinyinek semmi külön-
ös czélja nem lett volna költeményével, mintha csak
időtöltésből, a téli hosszú esték unalmának elűzése végett
foglalkozott volna költészettel.

Ezt a felfogást azonban megczáfolja a költemény maga,
megczáfolják egyéb munkái és megczáfolja a költőnek
egész élete és működése.

Munkáját bekezdésében a magyar nemességnek ajánlja,
a melynek «vérét is utolsó csöppig feláldozni szeretné.»
A ki csak passióból ír, az nem tulajdonít ily nagy jelentő-
séget művének. — De másfelől a «Berekesztés»-ben pedig
így énekel:

Véghöz vittem immár nagy hírű munkámat,
Melyet irigy üdö, sem víz el nem moshat.
Sem az ég haragja, sem vas el nem ronthat
Sem az nagy ellenség, irigység nem árthat.

majd később

S honnan Scythiából kijött magyar vitéz,
Merre vitézségét látta világ, nagy rész,
Azokrul helyekről minden szem reám néz,
Hirrel, becsülettel valamig világ lesz.

A ki ily fontosságot tulajdonít munkájának, hogy azt
az egész világ és az örökkévalóság számára képzeli meg-
írottának, az nemcsak időtöltésből írt.

Ha ehhez hozzáveszszük, hogy azokat az eszméket: a
nemzet erkölceinek megjavítását, a török elleni küzdelem
módjának megváltoztatását, más munkáiban, melyeket
pedig nem multságból írt — egyre hangoztatja, sőt egyik
legbecsesebb prózai műve: «A török Afium ellen való
orvosság» egyenesen azt az alapeszmét tárgyalja, mint
hőskölteménye, akkor csak szerény tartózkodásnak vagy

mentegődzésnek kell tartanunk előszavának jelzett rész-
letét, ép úgy, mint azt, hogy művét rövid ideig írta és
nem javíthatott rajta.

Miket is mond a «Török Afium ellen való orvosság»
czimű művében?

«Én nem hízlekedhetem, édes nemzetem tenéked, — —
hanem im megmondom magadnak fogyatkozásaidat, olyan
szívvel és szándékkal, hogy megismervén magadat is, vesd
ki ezt a mocskot lelkedből, reformáld vétkeidet, öltözzél
igazságban, övedzzél erősséggel, hívd segítségedre a Jeho-
vát — — — — avagy ajándékozd magad az Isten nevé-
nek — — — —.»

Majd később:

«Mikor meghallottuk, hogy a török nagy készüllettel
fegyverkezik és készül reánk, mi is akkor, de későn ta-
podni kezdtünk, kaptunk mindenfelé, hadat, seregeket
kezdtünk gyűjteni. De micsodás seregeket, micsoda hada-
kat? régi látott, hallott vitézekből állott-e vajjon ez a
sereg? Bizonyára nem, hanem mentől rosszabb, hitet-
lenebb, istentelenebb, tolvajabb volt az országban, az gyűlt
össze a mi sípolásinkra. — Ismét ki volt ennek hadnagya?
Ugyancsak szintén ilyen, vagy a ki még jobban megelőzte
a többi részegséggel, garázdasággal, kevélységgel.»

Még alább:

«Oh egek! oh Isten, miért vezettél ki minket Scythiá-
ból, holott ottan nem bomlottunk volna meg ennyire,
avagy ha bomlottunk volna is, nem látott volna ennyi
világ minket magunk rosszasága miatt veszni.»

«Csak jobbitsuk meg magunkat, szabjunk más rendet
dolgainknak, tegyük régi helyére a katonai fegyelmet: egy
nemzetnél sem vagyunk alábbvalók, és ha kevesen va-
gyunk is, nem oly kevesen azért, hogy a török ebekkel
meg ne bánassuk, hogy ily semminek tartott minket.»

«Szükséges azért, hogy a magyar nemzet, ha ettől a
fenforgó vésztől meg akar szabadulni, ha magának — —
megmaradást kíván, tartson fegyvert kezében; de nem
úgy, mint eddig, hanem jóval is másképen.» — —

Nem a Zrinyiász eszméit halljuk-e szavakban visszhan-
gozni? Mintha csak Isten korholása, Szelim buzdítása,
Ali budai basa levele az első énekekben s Zrinyi buzdító

beszédei katonáihoz, fiához az utolsó énekekben volnának prózába áttéve.

De nemcsak maga a Zrinyiász, nemcsak a költő prózai munkái, hanem egész élete, melynek csaknem minden napját a hőskölteményében hangoztatott eszmék kivitelének szentelte, azt bizonyítja, hogy ezzel a munkájával sem akart egyebet, mint a nemzetet felrázni tétlenségéből, egyesíteni a felekezeti és politikai pártoskodás közepette s megnyerni egy célnak: a törököt önerőnkől, a régi önfeláldozó vitézség erejével kivenni az országból.

S ha még ezzel egybevetjük ajánlását a nemességhez, a melyben utolsó csepp vérének is e célnak akarja szentelni; továbbá az eposz alábbvázolt sorait: még egy más részlettel is megtoldhatjuk a költemény céljának meghatározását.

Az I. ének 21—24. versszakában azt mondatja Istennel, hogy a törököt *három-négy* izig hagyja büntetésül pusztítani a bűnös magyarokat, akkor azonban, — ha megtérnek — megmenti őket és eltöri a török hatalmát.

Ez a negyedik iz épen Zrinyinek a költőnek nemzedéke, mert ő a szigeti hősnek másodunokája.

A IX. ének 3—4. versszakában pedig azt mondja egy elmélkedésben, hogy ő kész kézzel is, ha lehet, követni nagy őst.

E részletek azt is kétségtelenné teszik, hogy Zrinyi nemcsak nemzetét tüzelte a töröknek kiűzésére, hanem a nagy feladat végrehajtására ő magát, mint Istentől is kijelölt, gondviselészerű egyént a nemzetnek felajánlja.

Ime ez a magasztos cél teszi a Zrinyiászt egységes, önálló művé és egyszersmind nagy hazafias tette!

Zrinyi Miklós Szigeti veszedelmének címképe. (Bécs, 1651.)